

Олег Юрченкоаспірант кафедри права і законотворчого процесу
ОРІДУ НАДУ при Президентіві України**ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН**

У статті розглядаються особливості державного регулювання ціноутворення в Україні. Проводиться аналіз законодавства з регулювання цін та його ефективність на сучасному етапі. Виділяються актуальні та невирішені проблеми з державного регулювання, а також запропоновані рекомендації з їх вирішення для подальшого впровадження у правову практику.

Ключові слова: державне регулювання, правове регулювання, Податковий Кодекс, собівартість, ціна, цінова політика, тариф, акциз, мито.

Oleh Yurchenko**PROBLEMS OF IMPROVING THE STATE MECHANISM OF PRICE REGULATION**

The article deals with the specifics of state regulation of pricing in Ukraine. The analysis of legislation to regulate prices and performance today. There are urgent and unsolved problems of state regulation and recommendations proposed to solve them for further implementation in legal practice.

Keywords: regulation, regulation, tax code, cost, price, pricing, tariffs, excise, duty.

Олег Юрченко**ПРОБЛЕМЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА РЕГУЛИРОВАНИЯ ЦЕН**

В статье рассматриваются особенности государственного регулирования ценообразования в Украине. Проводится анализ законодательства по регулированию цен и его эффективность на современном этапе. Выделяются актуальные и нерешенные проблемы по государственному регулированию, а также предложены рекомендации по их решению для дальнейшего внедрения в правовую практику.

Ключевые слова: государственное регулирование, правовое регулирование, Налоговый Кодекс, себестоимость, цена, ценовая политика, тариф, акциз, пошлина.

Постановка проблеми

Актуальність теми обумовлена важливістю вивчення та аналізу правової бази державного регулювання цін та її ефективність на сучасному етапі. Без наукового обґрунтування неможлива ефективна робота всієї системи державного регулювання цін на сучасному етапі і неможливий стабільний розвиток ринкової економіки.

Питаннями ролі та значення державного регулювання цін на сучасному етапі займалися такі дослідники, як А. В. Волошенко, О. В. Покатаєва, М. Артус, Л. Ф. Чернева, Д. М. Стеченко, Ю. Г. Тормоса та інші.

Визначаючи науковий внесок цих та інших дослідників, на сьогодні необхідний більш глибокий та комплексний аналіз державного регулювання ціноутворення в Україні, враховуючи пріоритетний європейський вектор українського політичного розвитку.

Метою дослідження є аналіз особливостей державного регулювання ціноутворення в Україні та відповідності правової бази державного регулювання цін сучасним умовам і її ефективність на сучасному етапі.

Аналіз державної системи регулювання цін показав, якою різноманітною та складною вона є. Механізм цінового регулювання як рушійна сила в умовах ринкової економіки показує як її переваги, так і недоліки, тому проблема державного регулювання цін полягає як у посиленні того позитивного, що є в арсеналі механізму цінового регулювання, так і у відстеженні тих його складових, які здатні мінімізувати його недоліки. Із дослідження ясно, що регулювання цін неефективно на їхньому останньому етапі, коли

вони вже функціонують на ринку, тому одного державного контролю цін на стадії обігу товарів недостатньо. Ціну не слід сприймати як щось дане, а як явище, що складається з певних компонентів, а тому державне регулювання цін саме й полягає в можливості впливу на її компоненти. Ринкова економіка припускає вільне формування ціни залежно від попиту та пропозиції на ринку, але разом з тим у держави є важелі, які цей процес можуть робити регульованими. Не йдеться про державний диктат цін суб'єктів господарської діяльності, а про створення умов, коли товаровиробник зацікавлений у таких цінах, які забезпечують йому нормальний процес відтворення та забезпечують еквівалентний обмін на стадії обігу.

Звернемося до структури ціни. Вона містить у собі: собівартість товару, прибуток підприємства, податки, акцизи, мита, амортизацію, відсотки по кредитах, оптово-роздрібні надбавки та інше. І кожний із цих елементів виявляється тією чи іншою мірою в сфері державного регулювання.

Собівартість товару лежить в основі формування ціни. І зовні тут усе ніби залежить від суб'єкта господарської діяльності, але це не зовсім так, оскільки держава визначає структуру собівартості. Так, згідно зі статтею 138.8 Податкового Кодексу, собівартість виготовлених і реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг складається з витрат, прямо пов'язаних з виробництвом таких товарів, робіт і послуг, а саме: прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, амортизації

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вигляд основного матеріалу

Мета

основних засобів і нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, робіт і послуг, вартості придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом товарів, робіт і послуг, інших прямих витрат. До прямих матеріальних витрат належать: вартість сировини й основних матеріалів, основа виготовлених матеріалів, робіт і наданих послуг, придбаних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

Як видно із цієї статті Податкового Кодексу, суб'єкт господарської діяльності не має права включати в собівартість товару все, що вважає правомірним у неї включати. І це слід розглядати як державне регулювання цін. А якщо ні, то з боку суб'єкта господарської діяльності такі дії будуть розцінюватися як правопорушення, що призводять до санкцій матеріального характеру. До того ж, крім самого Податкового Кодексу існує масив нормативного матеріалу, який деталізує дане положення стосовно окремих видів діяльності. Так, наказ Міністерства економічного розвитку й торгівлі України від 14.08.2013 № 967 «Про питання надання висновків щодо розрахунків економічно обґрунтованих планових витрат під час формування цін (тарифів) на товари, роботи й послуги, щодо яких запроваджене державне регулювання цін (тарифів)», затвердивши Порядок подання висновків щодо розрахунків економічно обґрунтованих планових витрат під час формування тарифів на окремі види житлово-комунальних послуг, який містить калькуляцію розрахунку економічно обґрунтованих планових витрат, пов'язаних із виробництвом теплової енергії, її транспортування та постачанням. Відповідно до неї, до прямих матеріальних витрат уналежують: витрати на придбання палива, витрати на придбання електроенергії для технологічних потреб, витрати на придбання теплової енергії в інших суб'єктів господарювання, витрати на транспортування теплової енергії іншими суб'єктами господарювання, витрати на холодну воду, витрати на сировину, витрати на основні й допоміжні матеріали, витрати на запасні частини, витрати на куплені комплектуючі вироби, витрати на напівфабрикати й інші матеріальні ресурси, основна й додаткова заробітна плата виробничого персоналу, компенсаційні виплати, внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, амортизація основних виробничих засобів і необоротних матеріальних і нематеріальних активів виробничого призначення, витрати, пов'язані з керуванням виробництва, амортизація основних засобів, інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів, ремонт основних засобів та інших необоротних активів, страхування основних засобів та інших нематеріальних активів, операційна оренда основних засобів та інших нематеріальних активів, витрати на вдосконалення технології й організації виробництва, витрати на централізоване водопостачання й водовідведення, витрати на освітлення, витрати на вивіз сміття, витрати на обслуговування виробничого процесу, витрати на охорону праці, дотримання вимог техніки безпеки й охорону навколишнього середовища, витрати на пожежну й сторожову охорону об'єктів тощо.

Як бачимо, загальна структура собівартості подана в Податковому Кодексі, тут суттєво деталізована. Такий підхід у державному регулюванні цін є обґрунтованим. Багатогранність господарської діяльності вимагає деталізації регулювання окремих сфер виробництва й господарської діяльності. Закон, у цьому випадку Податковий Кодекс, нормативно закріплює загальний підхід регу-

лювання собівартості, а нормативні акти міністерств і відомств визначають конкретне регулювання виробництва товарів, робіт і послуг. У цьому випадку, при такому регулюванні можуть виникнути суперечки між суб'єктами господарської діяльності й локальними органами із приводу, чи є ті або інші витрати собівартістю. Рішення є досить простим – це розгляд суперечки в господарському суді. Але реальна практика на сьогоднішній день із таких питань відсутня, оскільки суб'єкти господарської діяльності не вірять у рішення господарських судів у свою користь, вважаючи, що суди будуть завжди захищати інтереси держави й фіскальних органів, незважаючи на неправомочність останніх. Але, можливо, реформа судової системи змінить положення на краще.

На ланцюжок із ціноутворенням впливає амортизація. Норми амортизації встановлюються централізовано державою і є обов'язковими для суб'єктів господарської діяльності. Перед державою може ставитися питання про прискорену амортизацію, але воно стосується тільки певних видів устаткування, наприклад, комп'ютерної техніки. Тому самовільне збільшення норм амортизації для суб'єктів господарювання є правопорушенням. Збільшувати норму амортизації в ряді випадку вигідно при гарній ціні на товар. Таким чином, можна знижувати прибуток підприємства, а, отже, зменшувати податкові платежі. Разом з тим, збільшення норм амортизації в низці випадків може бути доцільним з економічної точки зору, і це буде вигідно суспільству в цілому, оскільки за рахунок цього швидше оновлюються основні фонди, через що зростає продуктивність праці й збільшуються темпи економічного росту. Представляється, що норма амортизаційних відрахувань не повинна бути імперативною. Варто було б продумати механізм обігу суб'єктів господарської діяльності в компетентній державній орган з питання зміни норм амортизації. При цьому слід ураховувати можливість корупційних ризиків.

Вплив на собівартість також виявляють Дст і ТУ. Державний стандарт є обов'язковим правилом для суб'єкта господарської діяльності до товару, що випускається, оскільки містить його характеристики, й відступ від них є правопорушенням. Заміна складників товару впливає на його собівартість. При цьому зниження собівартості і якості товарів при збереженні ціни призводить до одержання неправомірного прибутку. Тому контроль над дотриманням Дст є одним з видів державного контролю над ціною товару. Те ж стосується й ТУ. Технічні умови є стандартом, який вводить сам суб'єкт господарської діяльності на вироблену продукцію. Проте виробники часто порушують свої ж технічні умови. Це знову ж призводить до викривлення ціни й можливості одержання неправомірного прибутку. Тому це також повинно бути предметом цінового контролю.

Вплив на ціну товару виявляють мита, які встановлюються на експортовані й імпортовані товари. Мито збільшує вартість товару. Залежно від об'єкта митного обкладання і його відсотка, ціна товару може значно коливатися, що у свою чергу буде впливати на баланс попиту та пропозиції й на процес відтворення. В основі митного збору лежить митна вартість. Поняття митної вартості викладене в ст. 259 Митного Кодексу: митна вартість – це заявлена декларантом або визначена митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України відповідно до положень цього Кодексу. Визначення митної вартості здійснюється шляхом застосування таких методів:

- 1) оцінки за ціною угоди щодо товарів, які імпортується;
- 2) оцінки за ціною угоди щодо ідентичних товарів;
- 3) оцінки за ціною угоди щодо подібних (аналогічних) товарів;
- 4) оцінки на основі віднімання вартості;
- 5) оцінки на основі додавання вартості;
- 6) резервного [3].

Мито є інструментом державного регулювання ввозу й вивозу товарів через митний кордон, який широко використовується державою. Мито, збільшуючи ціну товару, може зменшувати попит на нього на внутрішньому ринку, сприяючи розвитку тієї або іншої галузі національної економіки, або зменшуючи їх можна привести до занепаду або навіть зникнення окремих виробництв, що спостерігалося в Україні в першій половині 90-х років. Тому завдання митного збору зовсім не зводиться до одержання засобів до державного бюджету, що досить важливо, а до державного цінового регулювання внутрішнього ринку. Оскільки в основі митного збору лежить митна вартість, то при цьому можна стимулювати експортний потенціал виробництва знімаючи або знижуючи мита, домагаючись конкурентності вітчизняних товарів на зовнішньому ринку. У сучасних умовах цінове регулювання держави на основі митного збору вкрай слабо виконує функцію регулювання балансу попиту та пропозиції й стимулювання виробництва. При дефіциті державного бюджету метою стає вступ засобів у державний бюджет, що є помилковим. Ціна, вкладає в мито, повинна стимулювати економічний розвиток, впливати на зміну структури національного господарства у бік розвитку прогресивних виробництв, захисту внутрішнього ринку. У зв'язку із цим необхідно розглядати мито під кутом зору ціни і її функції в економіці. Якщо виходити із цього, можна формувати єдиний механізм цінового державного регулювання, націленого на розвиток економіки. І тут виникає маса проблем управлінського характеру: покладати встановлення мит на митні органи або на інші центральні органи? як формуються координаційні зв'язки між центральними органами виконавчої влади з питань формування ціни з урахуванням митного збору, тому що можна накладати її на ціну товару з урахуванням акцизів і податку на додану вартість. Це також дає можливість заперечування митного збору в центральних органах виконавчої влади й у суді з боку суб'єктів господарської діяльності, а також дій митних органів. На сьогоднішній день ми маємо державну корпоративну структуру, яка діє імперативне й має фіскальний і правоохоронний характер. Завдання полягає в тому, щоб цю систему, в першу чергу, перетворити в регулюючу, яка сприяла швидкому товаропотоку через кордон та впливала позитивно на рух експортно-імпорتنих товарів.

Оскільки економіка будь-якої країни тією чи іншою мірою утягнена у світове господарство, то на ціну товару суттєво впливають курси валют. Провідні економічні країни намагаються не піднімати курси своїх валют у порівнянні з іншими провідними країнами, щоб ціна їх товарів була конкурентноспроможною на світових ринках. Економіки інших країн ідуть із розвиненими економіками, і курси їх валют є досить нестійкими, що часто призводить до девальвації грошових одиниць. Це ж стосується й України. За досить короткий строк з кінця 2013 по 2014 роки курс гривні реально знизився на 50 % стосовно долара, що неминуче привело до росту цін на імпортні товари приблизно в такому ж діапазоні, а то й вище. Наслідком є ріст інфляції й цін на внутрішні

товари, які у своїй складовій можуть і не мати імпортного комплектуючого. Усе це позначається негативно на розвитку економіки й балансі попиту та пропозиції. Штучно заморозити ціни держава не може, тому що це ще більш погіршить ситуацію в економіці. Але з погляду виробництва, підтримки попиту та пропозиції в держави як регулятора цін є певні можливості. Цей вплив на складові ціни. Наприклад, на акцизи, мита, податок на додану вартість, дотації та інше. Зниження їх або зміна механізму використання може згладити негативні явища, пов'язані з девальвацією валюти. Але на сьогодні такий механізм відсутній. Тому спостерігається різке зниження платоспроможності населення, й попит скорочується й виробництво також. Звичайно, такі обвали валюти – це результат неефективної роботи механізму державного регулювання економіки. Девальвація валюти – це кінцевий результат функціонування економіки. Тому державна валютна політика може бути ефективною тільки тоді, коли вона спирається на свої складники, однією з найважливіших є державне цінове регулювання.

У низці товарів на ціну впливають акцизи. Акцизи являють собою непрямі податки на окремі товари, які включаються в ціну товару й оплачуються покупцем. Об'єктом акцизу, як правило, є високорентабельні товари, предмети розкоші, товари, які є монополією держави. Спрямованість акцизів має більше фіскальний характер. Виробництво та баланс попиту й пропозиції має похідне значення від фіскальної функції. Тут існує тверде державне регулювання. Хоча об'єкт акцизного збору й не широкий, він включає ряд товарів, ціна яких суттєво відбивається як на самому товарі, так і в ціні наступних товаровиробників. Мається на увазі нафта й нафтопродукти. Візьмемо, наприклад, зерно. На нього акцизи не встановлюються. Але в собівартості зерна нафтопродукти займають одне з важливих місць. І це стосується не тільки зерна, а майже всіх товарів. Переміщення товару в просторі викликає зміна ціни, оскільки відбуваються витрати на транспортування, у якому вартість палива займає провідне місце. А оскільки акциз – це непрямий податок, то він переміщується ланцюжком руху товару й зміни ціни, доки його не оплатить кінцевий споживач. Таким чином, відбувається дифузія акцизного збору в товари, які акцизним збором не обкладаються. Тому в ціні хліба також реально втримується акцизний збір. Представляється, що таке ціноутворення повинно бути предметом державного регулювання. Складно сказати, що воно може собою представляти, але наявність його необхідна. Можливо, це може бути зменшення акцизів або їх скасування при виробництві соціально значущих товарів, наприклад, зерна, або дотації виробників цих товарів, особливо якщо це стосується державних закупівель. Поки що акциз – фіскальний захід у системі ціноутворення, а завдання полягає в тому, щоб вона була заходом державного регулювання не тільки цін, але й процесу відтворення й балансу між попитом та пропозицією.

У сучасних умовах ПДВ досить неповоротний, оскільки використовується один захід до тієї або іншої групи товаровиробників і до кінцевого споживача. Звернемося до природних монополій. Не випробовуючи винну конкуренцію з боку інших товаровиробників, вони встановлюють монополіні ціни, які забезпечують ним високий рівень прибутковості, що не є результатом їх діяльності. Такий прибуток повинен вилучатися на користь суспільства. У держави є можливість установлення межі цін на їхню продукцію, але при цьому може бути й підвищена ставка ПДВ, тобто вище базової. Це, з од-

ного боку, захищає інтереси кінцевого споживача, який не буде переплачувати за товар, а з іншого – частина монопольного прибутку буде надходити в бюджет. Але при цьому механізм державного регулювання цін повинен бути відпрацьованим, щоб не позбавляти суб'єкта господарської діяльності мотивації її здійснювати. До того ж, ПДВ може бути більш еластично використаним до кінцевого споживача або до окремих видів господарської діяльності. Доступність до книжкової продукції має важливе значення для держави, оскільки стимулює інтелектуальний ріст націй. Тому в цьому випадку ставка ПДВ повинна прагнути до нуля. Або ще одне актуальне питання – це ціна газу для населення. Постійне підвищення тарифів на газ лягає важким тягарем на населення. Держава вводить пільги для незахищених верств населення, але ця система бюрократична й неефективна і є джерелом зловживань і корупції. Було б ефективніше відмовитися від субсидій і використовувати тут механізм ПДВ. Природно, що малозабезпечені шари намагаються заощаджувати на енергоносіях. Тому для цієї категорії людей ПДВ повинен бути нульовим, а за зростання споживання газу ПДВ повинен рости, може бути базовою ставкою. Така система наочна, зрозуміла для споживача й стимулює його до економії. У такий спосіб ціна на газ буде різною для різних груп населення. Отже, у цьому випадку ми досягаємо ефективного державного регулювання цін і соціальної справедливості.

☞ Державне регулювання цін є об'єктивним по своїй суті. Втім, воно в своїй практиці більшою мірою виходить із потреб практики державної стабілізації економіки. Такий підхід містить суб'єктивний підхід, що негативно впливає на регулювання цін. Функціональний підхід з боку держави має можливість значною мірою подолати його, адже впливає із розвитку суспільного виробництва та балансу попиту та пропозиції.

Література.

1. Бех Г. В., Дмитрик О. О., Кобильник Д. А. та ін.; за ред. проф. М. П. Кучерявенко. – К. : Юрінком Інтер, 2003 – с. 245.
2. Бех Г. В., Дмитрик О. О., Кобильник Д. А. та ін. Податкове право. Навч. посібник; за ред. проф. Кучерявенка М. П.– К.: Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
3. Основи митної справи в Україні : навч. посібник / за ред. П. В. Пашка. – К. : Знання, 2004. – С. 322.
4. Деннберг Р. Л. Міжнародне оподаткування: Пер. з англ. – М. : ЮНИТН, 1997. – С. 173.